

Amin Maalouf
Een doolhof vol
verdwaalden
Het Westen en zijn uitdagers

Uit het Frans vertaald door Hans E. van Riemsdijk

ROMAN

**T
Z
A
R
A**

Inhoud

Woord vooraf ... 7

I

Japanse vonken ... II

II

Een arbeidersparadijs? ... 69

III

Zo'n lange mars ... 135

IV

Bolwerk van het Westen ... 241

Epiloog

Een wereld om te herbouwen ... 303

Bibliografie ... 329

*Ter nagedachtenis aan mijn moeder,
die in 1921 in Egypte werd geboren en in 2021
in Frankrijk overleed.*

Woord vooraf

'Het verleden is nooit dood. Het is niet eens verleden.'

William Faulkner (1897-1962),
Requiem voor een non

De mensheid maakt vandaag een van de hachelijkste periodes in haar geschiedenis door. In bepaalde opzichten is het ongekend wat er gebeurt, maar in andere opzichten ligt het volkomen in de lijn van eerdere conflicten waarbij het Westen en zijn tegenstanders de strijd met elkaar aangingen. Die confrontaties uit het verre en nabije verleden zijn het onderwerp van dit boek.

Ik ga niet uitvoerig in op de talloze reacties die de Europese koloniale expansiedrift overal ter wereld heeft uitgelokt. Dit relaas is veel specifiekter omdat het zich beperkt tot de landen die de afgelopen twee eeuwen resolute pogingen hebben ondernomen om de suprematie van het Westen aan de kaak te stellen.

Volgens mij zijn dat er maar drie: het Japanse keizerrijk, Sovjet-Rusland en China.

Voordat we ons buigen over de heel verschillende trajecten die deze landen hebben afgelegd, en zonder vooruit te willen lopen op de uitkomst van de huidige conflicten, dringt één centrale vraag zich op: zijn wij daadwerkelijk getuige van de neergang van het Westen?

Dat is natuurlijk geen nieuwe vraag, want hij klinkt al herhaaldelijk sinds de Eerste Wereldoorlog – vooral uit de mond

van Europeanen zelf trouwens. Dat is niet verwonderlijk, aangezien de mogelijkheden van het Avondland inderdaad flink aan 'status' hebben ingeboet vergeleken bij hun positie in de wereld ten tijde van de grote koloniale rijken.

Veel van de dominantie die Europa is kwijtgeraakt is echter beland bij die andere westerse macht, de Verenigde Staten van Amerika. Meer dan honderd jaar geleden heeft de grote natie aan de andere kant van de Atlantische Oceaan de koppositie van Europa overgenomen; die natie nam de taak op zich om alle vijanden van zijn medestanders de weg te versperren. Terwijl ik deze regels schrijf, behoudt Amerika zijn primaat – door zijn militaire overwicht, zijn wetenschappelijke en industriële kunnen, en ook door zijn politieke, culturele en mediatieke invloed over de hele planeet.

Staat Amerika ook op het punt om van zijn voetstuk te vallen? Zijn we getuige van de neergang van het héle Westen en daarmee van de opkomst van andere beschavingen en andere dominante mogelijkheden?

Op die vragen, die onze soortgenoten ook deze eeuw onvermijdelijk weer zullen achtervolgen, wil ik een genuanceerd antwoord geven. Ja, de neergang van het Westen is reëel en neemt soms de vorm aan van een heus politiek en moreel faillissement. Het punt is echter dat al diegenen die, om goede of slechte redenen, het Westen bestrijden en zijn suprematie uitdagen, een nog ernstiger bankroet ervaren dan het Westen zelf.

Ik ben ervan overtuigd dat het Westen noch zijn vele tegenstanders in staat zijn het mensdom uit het labirint te leiden waarin het verzeild is geraakt.

Ik kan me voorstellen dat die diagnose sommigen van mijn tijdgenoten geruststelt. Ze zijn zich bewust van de problemen waar hun respectieve landen mee kampen en de gedachte dat het andere landen even slecht vergaat zal hun niet onwelgevallig zijn. Maar als we de situatie in een breder perspectief pro-

beren te overzien, moet het ons wel van angst vervullen dat iederéén op de dool is, dat de wereld uitgeput raakt, dat onze verschillende beschavingen niet bij machte zijn om de netelige problemen op te lossen die onze planeet plagen.

Toch houd ik mezelf graag voor dat de angst die ik ervaar, en die vele anderen overal ter wereld ervaren, uiteindelijk zal leiden tot een heilzame wake-upcall. Als geen enkel land, geen enkele gemeenschap, geen enkel beschavingsgebied moreel superieur is of de wijsheid in pacht heeft, als geen enkel land het vermogen of het recht heeft om over anderen te heersen en als ook geen enkele natie onderdrukt, gekleineerd of gemarginaliseerd wil worden, moeten we dan niet eens grondig nadenken over de manier waarop onze wereld wordt bestuurd? Om voor toekomstige generaties een serenere toekomst voor te bereiden? Een toekomst die niet bestaat uit koude of warme oorlogen en zonder eindeloze strijd om de suprematie?

Want we maken een denkfout als we geloven dat de mensheid per se een hegemoniale macht aan het hoofd moet hebben, dat we alleen maar kunnen hopen dat het de minst slechte zal zijn, de mogendheid die andere landen het minste zal vernederen en wier juk het minst zwaar zal zijn. Geen enkele mogendheid verdient het om zo'n almachtige positie in te nemen – China niet, Amerika niet, Rusland niet, India niet, Engeland niet, Duitsland niet, Frankrijk niet, zelfs een verenigd Europa niet. Al die landen zouden zonder uitzondering arrogant, roofzuchtig, tiranniek en verfoeilijk worden als ze een almachtige positie zouden verwerven, hoe nobel hun principes mogelijk ook zijn.

Dat is namelijk de grote les die de geschiedenis ons leert. En misschien schuilt juist daarin – voorbij de tragedies van gisteren en vandaag – de eerste aanzet van een oplossing.

I

Japanse vonken

'Er zal van de oude gewoontes afgestapt worden, en alles zal op de regels van de rechtvaardigheid gebaseerd worden. Kennis zal over de hele wereld gezocht worden, zodat het keizerrijk zich verder kan ontwikkelen en versterken.'

Uit de *Eed in Vijf Artikelen* van keizer Meiji,
6 april 1868

1.

Eind mei 1905 verspreidde zich een ongehoord nieuwsfeit uit het Verre Oosten: de keizerlijke Russische vloot, die zeven maanden eerder met veel vertoon was vertrokken vanuit de Baltische Zee om de Japanners een pak slaag te geven, was in de pan gehakt. Meer dan vijfduizend man hadden het leven gelaten op zee en nog eens zesduizend Russen waren krijgsgevangen genomen, onder wie viceadmiraal Rozjestvenski. De berichten wilden dat hij met ernstig hoofdletsel werd behandeld in een ziekenhuis op het eiland Kyushu, waar zijn tegenstander, admiraal Heihachiro Togo, de architect van de overwinning, hem een beleefdheidsbezoek zou hebben gebracht en naar zijn gezondheid zou hebben geïnformeerd.

Overall ter wereld was sprake van ongeloof en verbazing. De Europese mogendheden brachten hun kanonneerbootpolitiek al zo lang onverbiddelijk en doeltreffend in de praktijk! Als een overzeese potentaat – of het nu de dei van Algiers, de nawab van Bengalen, de sultan van Zanzibar of zelfs de keizer van China was – zich weerbarstig, hardleers of brutaal toonde, werden er een paar schepen op hem afgestuurd om hem tot inkeer te brengen.

Maar nu werden er opeens in de Straat van Tsushima kanonneerboten van de tsaar zonder pardon tot zinken gebracht. Van de Russische Oostzeevloot, die ongeveer dertig slagschepen telde, slaagden er slechts drie in Vladivostok te bereiken.

Wie van nabij de gebeurtenissen van het afgelopen jaar had gevolgd, zal niet verbaasd zijn geweest. Sinds het begin van de Russisch-Japanse Oorlog in februari 1904 vertoonden de Russen tekenen van zwakte, zowel te land als ter zee. In de kansenlarij werd gefluisterd dat het tsarenrijk, hoe onmetelijk ook,

niet minder ziek was dan het rijk van de Ottomaanse sultans. Toch hadden maar weinigen zó'n verpletterende nederlaag verwacht.

In Londen en Berlijn, net als in Parijs en Wenen, wezen de kranten erop dat 'een volk van kleur' voor het eerst een grote Europese mogendheid de loef had afgestoken en ze waarschuwden hun lezers voor 'het gele gevaar'. In de Verenigde Staten was een van de weinigen die zich over de feiten verheugde, niet verrassend, de zwarte academicus W.E.B. Du Bois, die de Japanners dankbaar was voor het doorbreken van 'de stompzinige moderne magie van het woord "blanke"".

*

Bijna een half millennium eerder had de 'blanke man' zijn superioriteit in de wereld gevestigd. Als we een eeuw zouden moeten plakken op de verheffing tot die status, dan is dat de vijftiende.

Het 'Quattrocento', zoals de Italianen het noemen, was anders onder een heel ander gesternte begonnen. Al in 1405 was een gigantische Chinese vloot begonnen met tal van maritieme expedities, waarbij tot wel 28.000 bemanningsleden en meer dan tweehonderd schepen waren betrokken, waaronder een zestigtal enorme jonken die met fabelachtige schatten uitvoeren en ook weer terugkeerden. Die vloot stond onder leiding van een bijzondere figuur: admiraal Zheng He. Deze telg uit een geslacht van hoge Chinese ambtenaren van mohammedaanse gezindte had de opdracht alle kusten te verkennen van de Soenda-eilanden tot de Hoorn van Afrika – en onderweg ook India, Perzië en het Arabisch Schiereiland aan te doen – om die gebieden te beschrijven en in kaart te brengen, om er handelsbetrekkingen mee aan te knopen, om door de luister van de vloot te laten zien dat de vorst die de vloot bewapende ook vrijgevig was, en als dat mogelijk leek ook om de vazallen van

het Middenrijk te bewegen tot een tribuut ten teken van hun trouw.

Zheng He had de geschiedenis kunnen ingaan als de eerste in een lange rij van Chinese ontdekkingsreizigers, maar zijn zevende reis zou zijn laatste blijken. De komst van een nieuwe keizer in 1424 had de situatie veranderd en het elan getemperd. De nieuwe keizer oordeelde dat de expedities duur en overbodig waren geweest. De vloot werd verwaarloosd, raakte in verval en werd toen gesloopt. Zware straffen dreigden voor wie probeerde een nieuwe vloot op te zetten.

China sloot zich daarmee af van de buitenwereld en begon aan een lange periode van stilstand waaraan het zich pas na eeuwen zou ontworstelen.

In diezelfde vroege vijftiende eeuw, maar aan de andere kant van de wereld, had de tegenovergestelde beweging plaats. Een Europese prins, Hendrik van Portugal, bijgenaamd de Zeevaarder, al had hijzelf maar weinig nautische ervaring, besloot een reeks expedities naar de kusten van zwart Afrika op te zetten en te bekostigen. Die expedities begonnen met de ontdekking van de Azoren in 1427, verkenden de Golf van Guinee – waar Europeanen zich nog nooit hadden gewaagd – en bereikten vervolgens Kaap de Goede Hoop.

In de decennia die volgden zouden kapiteins, avonturiers, kooplieden, natuurvorsers en missionarissen vanuit Genua, Venetië, Porto, Bristol, Amsterdam en Saint-Malo de wereldzeeën bevaren. Een enorme onderneming gericht op exploratie, kolonisatie, exploitatie en verovering zou West-Europa voor de komende eeuwen tot het politieke, economische en intellectuele middelpunt van de wereld maken.

Het initiatief van prins Hendrik was niet alleen het resultaat van zijn persoonlijke passie om de aarde, haar volkeren en haar rijkdommen te ontdekken. Het maakte deel uit van een enorme beweging van cultureel ontwaken, van een heropbloei die de

naam die het in de geschiedenis heeft gekregen dubbel en dwars verdient: de renaissance. Met die wedergeboorte begon het christelijke Westen uit de lange tunnel van de middeleeuwen te kruipen, een heel millennium van zich af te schudden dat was ingeluid door invasies van barbaren en werd afgesloten door de Zwarte Dood en de Honderdjarige Oorlog.

De renaissance gold aanvankelijk vooral als een terugkeer naar de glorieuze tijden van het oude Griekenland en Rome, maar het zou oneindig veel meer inhouden dan dat. Er zou een resoluut nieuwe beschaving worden geboren, en dat op wel honderd gebieden tegelijk: van handeldrijven tot nieuwe technieken in de kunst. En niet te vergeten op het vlak van de boekdrukkunst, een Chinese uitvinding die tegen 1440 door Gutenberg werd overgenomen en verder ontwikkeld.

De Europese beschaving die voortkwam uit de renaissance zou in al haar originaliteit en doortastendheid bereiken wat geen andere cultuur vóór haar had kunnen doen: de hele planeet veroveren, letterlijk en figuurlijk. En dat met de meest verfijnde en ook de wreedste methoden.

2.

In de loop van de volgende vier eeuwen, van de zestiende tot de negentiende, zou de westerse suprematie zich gestaag uitbreiden en zich consolideren. Over de hele wereld en op elk gebied.

In het verlengde van de verovering van Constantinopel in 1453 hoopten de Ottomanen aanvankelijk hun grenzen te kunnen uitbreiden tot Boedapest en de poorten van Wenen. Maar zowel te land als ter zee werd hun momentum verbrijzeld. En hoewel het Ottomaanse Rijk niet meteen veranderde in 'de zieke man' die het uiteindelijk zou worden, ze zouden zich nooit meer kunnen laten gelden.

© 2024 Uitgeverij Tzara / Standaard Uitgeverij nv
Franklin Rooseveltplaats 12, B-2060 Antwerpen
en Amin Maalouf
© 2024 Nederlandse vertaling: Hans E. van Riemsdijk

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Omslagontwerp: Herman Houbrechts
Opmaak binnenwerk: www.intertext.be
Auteursfoto: JF PAGA Grasset

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 2234 093 6
D/2024/0034/262
NUR 320